

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Karmen Murn

Spreminjanje družbenih odnosov do domačih živali

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Karmen Murn

Mentor: izr. prof. dr. Drago Kos

Spreminjanje družbenih odnosov do domačih živali

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

Kazalo

1. Uvod	2
2. Kronologija pojava hišnih živali.....	5
3. Vloga in pomen hišnih živali	12
4. Družbena določila dobrega lastnika hišnih živali	17
5. Kriterij dobrega lastnika hišnih živali.....	22
5.1. Življenje	22
5.2. Življenjski prostor.....	23
5.3. Življenje brez mučenja in trpljenja	24
5.4. Hrana in voda	27
5.5. Zdravje in zdravniška oskrba.....	31
5.6. Reprodukcijska	33
5.7. Sklep	35
6. Razmerje med kakovostjo življenja hišnih živali in ljudi	38
7. Sklep	44
8. Literatura	48
9. Kazalo tabel in slik.....	50

1. Uvod

Živali, še posebej hišne živali, so danes naši zvesti spremljevalci. Postali so tako pomembni in hkrati samoumevni, da si je brez njih težko predstavljati življenje. Pojav živali v družbi ljudi sega zelo daleč v zgodovino, vendar lahko pri nas na zahodu šele v zadnjih stotih letih rečemo, da so domače živali, kot jih poznamo danes, dejansko postale tudi hišne živali. Njihovo število v mestih, in tako v hišah in stanovanjih, se je znatno povečalo, v zadnjih nekaj letih pa se je povečala ekskluzivna ponudba za živali in njihove lastnike.

Problematika o hišnih živalih in odnosu ljudi do njih je, v sodobnem času in predvsem na zahodu, zelo široka in kompleksna, česar v eni diplomski nalogi ne bi uspela razdelati. Zato sem se osredotočila na najbolj osnovno temo in sicer na odnos hišne živali in človek.

Namen diplomske naloge je ugotoviti zakaj ljudje sploh imajo hišne živali in določiti kriterij dobrega lastnika hišnih živali. Sprva sem želela preučiti kakovost življenja hišnih živali, kar se je izkazalo za precej zapleteno raziskavo. Ugotovila pa sem še, da je kakovost življenja hišnih živali v mestih v prvi vrsti odvisna od lastnikov.

Prvi problem, ki se je pojavil pri tej raziskavi, je bila definicija hišnih živali. »Hišne živali so psi, hišne mačke, sobne ptice, mali glodalci, terarijske, akvarijske in druge živali, ki se vzrejajo ali redijo za družbo, varstvo ali pomoč človeku.« (Zakon o zaščiti živali) Kot vidite, je izbor hišnih živali zelo pester in težko je v diplomski nalogi analizirati življenje vseh zgoraj naštetih živali. Za analizo psov in mačk sem se odločila, ker so najpogostejše živali v naši družbi. Ko govorim o hišnih živalih, obravnavam izključno pse in mačke.

Razlog za izbor te teme je precej subjektiven. Kot lastnica treh muc sem se pogosto spraševala ali nudim svojim varovancem vse, kar potrebujejo? Seveda sem nadaljevala s samorazpravo o tem, kaj sploh potrebujejo in ali dejansko potrebujejo vse tisto, kar jaz menim, da potrebujejo? Ugotovila sem, da je kakovost njihovih življenj odvisna od mene in mojih dejanj, kar je na splošno velika odgovornost. Če že

imam odgovornost do živih bitji, s katerimi si delim prostor na zemlji, ali so potem moja dejanja do njih korektna in ali jim s svojimi dejanji omogočam dobro življenje?

Pojavi pa se tudi vprašanje ali lastništvo samo po sebi že določa odgovornost? V 5. členu Ustave Republike Slovenije je med drugim zapisano, da »...država skrbi za ohranjanje naravnega bogastva...« (Ustava RS) Živali so kot živa bitja del naravnega bogastva in zato mora država poskrbeti za njihovo ohranitev. Vsi ljudje smo odgovorni za naravno bogastvo, katerega del so tudi živali. V Zakonu o zaščiti živali pa piše, da ta zakon določa odgovornost ljudi za zaščito živali in je dolžnost vseh pravnih in fizičnih oseb, ki so v kakršnemkoli odnosu do živali. To pa pomeni, da smo za življenja živali odgovorni vsi in ne samo lastniki živali.

Kakšen pa je dober lastnik? V nalogi »dobrega lastnika« definiram preko treh različnih vrst družbenih določil:

1. zakonska določila dobrega lastnika,
2. etološka določila dobrega lastnika in
3. etična določila dobrega lastnika.

Na podlagi vseh treh določil dobrega lastnika sem izoblikovala določene opisne kriterije in jih analizirala. Oglejmo si te skupne opisne kriterije, ki določajo dobrega lastnika.

1. Življenje je osnovna pravica vseh živih bitij.
2. Življenjski prostor oziroma okolje, ki je kar se da podobno naravnemu.
3. Žival mora imeti zagotovljeno življenje brez mučenja in trpljenja.
4. Ena izmed pomembnejših bioloških potreb je prehranjevanje. Prehod v potrošniško družbo je s seboj prinesel nov način prehranjevanja za živali.
5. Tudi zdravje in zdravniška oskrba za pse in mačke je indikator odgovornega odnosa človeka do živali.
6. Reprodukcijska je opisna kategorija, ki prinaša največ polemik pri razumevanju tematike.

Vendar pa se z bolj odgovornim odnosom človeka do živali razvijejo paradoksi v relaciji do živali. Prvi paradoks, ki se je pojavil v modernem času je ta, da mnogo živali živi lepše življenje kot marsikateri človek. Drug paradoks pa je ta, da ljudje

porabimo zelo veliko denarja in energije za svoje hišne živali, medtem ko druge živali živijo cela svoja življenja zelo bomo. Pri tem mislim predvsem na laboratorijske, rejne in cirkuške živali.

2. Kronologija pojava hišnih živali

Na odnos do živali sta od nekdaj vplivala korist in škoda, ki jo je imel človek od posamezne vrste živali, pa tudi strah ali fizična ogroženost pred drugimi vrstami. Razvoj človeške skupnosti je živalim spremenil vloge, z njimi njihov pomen, s pomenom pa tudi odnos do posamezne vrste. (Valentinčič, 2003: 74)

Človekov prvi odnos do živali je bil pogojen s strahom, zato ni nič čudnega, da se je človek skušal obraniti pred napadom divjih zveri. Nekoliko kasneje, po koncu ledene dobe, ko lahko govorimo o dolgem obdobju ekonomske in kulturne stabilnosti, pa smo priča socioekonomski revoluciji, ki poleg lova pospeši udomačevanje rastlin in živali. Udomačevanje se izkaže kot ena izmed najpomembnejših epizod v zgodovini človeštva. (Serpell, 1996: 4)

Najprej je bil udomačen volk, predhodnik psov na Bližnjem vzhodu, pred približno 14.000 do 20.000 leti, sledijo ovce in koze, nato živina in prašič v Aziji, okrog 9.000 let nazaj, naslednji so konji, kamele in bivoli. (Serpell: 1996: 4)

Nato sledi osvojitve zemlje, ki brez konj, kamel in drugih transportnih živali, ne bi bila mogoča. (Thomas, 1987: 28). Udomačitev je potekala tudi pri rastlinah. Pred približno 4.000 leti so bile udomačene že vse pomembne rastline in živali. (Serpell: 1996: 4)

Fundamentalno spremembo v človeških odnosih do živali predstavlja preskok od lova h kmetijstvu. Tradicionalni lovci so živali videli kot sebi enake, nad njimi niso čutili nobenih posebnih moči. Ta odnos egalitarnosti pa izgine z udomačitvijo. Udomačena žival je, za preživetje namreč, odvisna od človeka. Ta postane gospodar, žival pa njegov suženj. Domača žival tako postane odvisna od volje človeka, ta izguba neodvisnosti in npravnosti pa ima dolgoročne in pomembne posledice. (Serpell: 1996: 5)

Hišne živali so le uporaben objekt, poslan na zemljo zaradi ekonomske koristi človeka. (Serpell, 1996: 47)

Nekatere živali so nam dane za hrano (živina in divjačina), druge za pomoč pri delu (konji in osli, voli in kamele), tretje za zabavo (opice, ptiči). So živali, ki nas spominjajo na našo človeško krhkost (uši in bolhe) ali pa nas opominjajo na moč boga in nas strašijo (medvedi in levi). Ostanejo pa živali, katerih telo nam pomaga pri zdravljenju določenih bolezni. (Cohen v Serpell, 1994: 61)

To je čas velikega živalskega simbolizma v različnih sferah človeškega življenja. Ljudje so zelo dobro poznali lastnosti različnih vrst živali. Živali manifestirajo lastnosti, ki jih ljudje ponavadi nimajo, npr. zvestoba in pogum. Živalske lastnosti pa je potrebno nekako prenesti v duh človeka, zato so ljudje pogosto okrog vratu nosili dele živalskih teles. (Cohen v Serpell, 1994: 63) Podobna simbolika pa se razvije povsod po svetu.

Zahodnjaški antropomorfizem uvede živalska sojenja, ki se obdržijo do 18. stoletja. Pomembna postane praktična vloga živali v človeški družbi. Živali so za človeka predmet, narejen za njegovo uporabo, pa tudi zrcalna podoba človeštva in človekove krivde. Posledično so vse živali, ki so škodovala človeku, lahko za to tudi kaznovane. Sojenja so izrazito antropomorfna. (Cohen v Serpell, 1994: 71)

Žival je torej na svetu, da služi človeku, zato je v odnosu do človeka v podrejenem položaju. Človek je lepši in popolnejši od živali. (Thomas, 1987: 31) Tak instrumentalen odnos pa ima človek do celotne narave. Človek ima razvit razum, govor in živi po moralnih načelih in religiji. Živali živijo instinktivno življenje, premorejo slo, kar ni primerno. V srednjem veku se je potrebno obnašati drugače od živali.

Izkušnje ljudi z živalmi tega časa pa so poskrbele, da so nekateri intelektualci razvijejo drugačen pogled na človeške odnose z živalmi. (Thomas, 1987: 92) Srednjeveška Evropa je bila namreč močno odvisna od živali oziroma od njihovega dela.

Živali so pomembni člani v človeški družbi. Kmetje so skrbeli za krave, da so bile rodne, zdrave in da so dajale mleko. Zavedali so se svoje odvisnosti od njih. Večina živali v 16. stoletju je bila namenjenih za delo ali pa za hrano. Do živine, prašičev, ovc in perutnine človek ni razvil nikakršnih posebnih čustev, čeprav so živali pogosto

spale pod isto streho, lastniki pa so jim dali osebna imena in jih ogovarjali. Niso bili mnenja, da živali ne razumejo. (Thomas, 1987: 96)

Nekatere živali pa so bile bližje lastnikom, čeprav je v 17. stoletju veliko psov še vedno imelo praktično funkcijo, kot je vleka vozičkov, sani in celo pluga. Nepogrešljivi so bili pastirjem, kmetom in mesarjem. Večinoma to so bili delovni psi, ki so jih lastniki obesili ali utopili, ko niso bili več uporabni. Pogosto je bilo opaziti močno navezanost med lastnikom in psom, še posebej pri psih pastirjih. Več pozornosti so bili deležni lovski psi in tako imenovani ženski psi (lap dogs). Ta strast za nepotrebnimi psi se začneja pri vladarjih. Navdušenje nad psi je bilo mogoče opaziti pri množici angleških vladarjev. (Thomas, 1987: 102)

Pse in mačke najdemo povsod po hišah, tako pri bogatih kot tudi pri nižjih slojih. Že v 18. st. je bila večina psov bolj zaradi užitka kot pa praktičnosti. To nakazuje boljši odnos ljudi do živali za razliko od preteklosti.

Različne pasme psov so bile značilne za različne socialne statute. Lovski psi za nižje, setri in hrti za višje. Lastnost psov so zvestoba (na slikah ob nogah lastnikov), hvaležnost in pogum. Lovski psi so bili pogosto bolje hranjeni kot služabniki. (Thomas, 1987: 106) V 16. stoletju se pojavi vrsta pasem manjših psov, ki so bili vsi v funkciji mode. Ti psi so bili ženski psi in njihova bistvena naloga je bila, da so jih ženske lahko prižete k svojim prsim. (Bergler, 1986: 7, 8) Govorim o pasmah malih psov, ki ne slovijo kot pretirano pogumni psi. V 16. stoletju je bil popularen toy španjel, v 17. stoletju pa prig. Kitajske pasme so bile uvedene šele v 19. stoletju.

V 18. stoletju je bil pes splošno spoznan za najbolj inteligentnega štirinožnika in oboževan zaradi zvestobe in ponižne družbe človeku.

Sloves mačka je rasel počasneje. V srednjem veku so že živele v hiši, da so odganjale miši in podgane, zato so veljale za nečiste živali. V 18. stoletju je mačka postala cenjeni družabnik. Najverjetneje so mačke postale priljubljene, ko se je zvišal standard čistoče, saj mačka je čista žival. V 19. stoletju naj bi bilo v Londonu okrog milijon psov in dvakrat toliko mačk. Sklepa se, da je veljalo razmerje ena mačka na 10 prebivalcev. Hišni ljubljenci se sicer pojavijo že v 13. stoletju, vendar pravi razmah

doživijo šele v 16. oz. 17. st. in to v srednjem sloju, ponavadi v mestih, kjer živali nimajo zaradi uporabnosti in kjer si ljudje zaradi naraščanja populacije lahko dejansko privoščijo neuporabno žival. Najpogostejši hišni ljubljenci so bile opice, zajci, veverice, miške in kasneje ptice. (Thomas, 1987: 110)

Hišne živali so imele tri lastnosti. Prva lastnost je bila njihovo bivanje v hiši, smele pa so tudi v cerkev. Druga lastnost so bila njihova osebna imena, ki so jim jih dali lastniki, da so se razlikovali od drugih bitij, vendar so ta imena le pol človeška imena. Na ta način se pokaže njihova distanca do ljudi. Tretja lastnost teh živali je ta, da se njihova usoda ni nikoli končala v loncu, jih torej niso pojedli. Psi in mačke načeloma niso bili primerni za jed, ker so mesojedci, vendar obstajajo izjeme. (Thomas, 1987: 112)

Do 17. stoletja je mogoče razbrati vse pojave, ki definirajo hišne ljubljence. Te živali so na splošno zelo dobro hranjene, zaradi razpoznavnosti okrašene z raznimi trakovi, obročki in zvončki ter pogosto upodobljene na platnu kot del družine, kot simbol zvestobe, popolnosti in domačnosti. (Thomas, 1987: 117)

Prav aristokracija je uvedla modo portretov živali. V Viktorijanskih časih je bil najpopularnejši in najslavnejši slikar živali v Angliji sir Edwin Landseer (1802 - 1873), ki je najbolj poznan po tem, da je modeliral slavne kipe levov na Trafalgar Square-u. V množici njegovih del je opaziti ogromno število slik psov, po večini pasem setri, terieri, novofundlanci, mongreli in hrti. Glej slike 2.1. (The King of the Castle) in 2.2. (Beggar).

Slika 2.1.: The King of the Castle ¹

Vir: (www.antiquemapsandprints.com/LANDSEER.htm)

Slika 2.2.: Beggar ²

Vir: (www.antiquemapsandprints.com/LANDSEER.htm)

¹ Slika prikazuje, kako psi ukradejo meso iz košare. Pes, ki je v središču, je edini, ki nosi ovratnico in predvidevamo, da ima drugačen položaj od ostalih. Lahko, da ima položaj, ki nadomešča človeško avtoriteto.

² Preko slik psov pokaže takraten položaj v družbi. Psi bogatih so med drugim naslikani v barvah.

Živali so prevzele vlogo zapolnjevanja psiholoških potreb, kot so družba in vzgoja otrok, družabnikov pri igri, nekoga, ki s tabo deli srečo in žalost. Podobno, kot bi to počeli s kako drugo osebo. Živali postanejo družba osamljenim, relaksacija utrujenim in nadomestilo tistim brez otrok.

Spremembe v odnosu do okolja naj bi bile del širših družbenih sprememb. Opaziti je mogoče spremenjeno razmerje med družbo in naravo, posledica t.i. postmodernega prehoda od antropocentristične k ekocentristični etiki narave oziroma živali.

Živali še vedno služijo kot sredstvo za zadovoljevanje človeških potreb, pa najsi bodo to materialne potrebe, katerim služijo rejne ali pa psihološke potrebe, katere zadovoljujejo hišne živali. Morda je še najbolj pomemben premik od antropocentrizma k ekocentrizmu opazen pri prstoživečih živalih, še posebej pri zaščitenih vrstah.

Danes številčnost psov in mačk v gospodinjstvih narašča povsod v razvitem svetu. Statistike v začetku 90. let kažejo, da ima hišne živali v Evropi 50 % gospodinjstev (od tega 23% psov in 17% mačk), v ZDA pa je odstotek še malce višji, saj ima kar 55% gospodinjstev hišne živali. (Endenburg, 1991: 14)

Leta 1994 so približne statistike pokazale, da v takratni Evropski uniji živi 36 milijonov psov in 35 milijonov mačk, v ZDA pa 54 milijonov psov in 59 milijonov mačk, medtem ko je bilo dvajset let pred tem v ZDA psov in mačk pol manj. Zelo redki imajo za človeka kakršenkoli praktični pomen. (Serpell, 1996: 13)

Tudi v Sloveniji so odstotki visoki. V 37,8 % slovenskih gospodinjstvih imajo psa, v 40,9 % gospodinjstev pa domuje mačka. (Valentinčič, 2003: 75) »Po podatkih VURS je pri nas registriranih³ 156.312 psov,...« (Horvat, 2004: 17) Povsod v razvitem svetu pa je opaziti trend naraščanja mačk in velikih pasem psov.

³ Ta register se je pričel voditi z letom 2003. Zakonsko je namreč zahtevano cepljenje proti steklini psa in se opravi pri dopolnjenih 4 mesecih starosti. Takrat pes dobi tudi mikročip, ki vsebuje identifikacijsko številko. Za mačke cepljenje in registracija ni potrebna. Od 3. julija 2004 pa bodo morale vse hišne živali (oziroma natančneje psi, mački in beli dihurji), če bodo potovali skupaj z gospodarjem na počitnice v države nečlanice EU in nazaj, imeti evropski potni list, poleg tega pa identifikacijo, ki je v EU mikročip.

Številke so na zahodu povsod visoke. Toda to še vedno ne daje odgovora na povsem splošno in preprosto vprašanje, zakaj? Zakaj se povečuje število psov in mačk in zakaj ljudje sploh imajo hišne živali?

Hišnih živali, torej psov in mačk, ne jemo, ne uporabljamo njihovega krzna, ne mleka in so z ekonomskega stališča povsem neuporabne, razen vzreje pasemskih živali, ki je ponekod zelo donosen posel. In vendar dovolimo, da tekajo po hiši, jim dajemo osebna imena, jih obravnavamo kot častne člane družine, se z njimi igramo, jih negujemo in jim omogočamo socialne interakcije z drugimi in rekreacijo, da ostanejo zdravi. Zagotavljamo jim zdravo in obogateno prehrano, udobno ležišče in ob prvem najmanjšem znaku bolezni, jih odpeljemo k veterinarju. Ko pa se njihovo življenje izteče, za njimi iskreno žalujemo. Danes je imeti psa ali mačko emocionalno in ekonomsko precej drago.

Zakaj torej? Kljub ekstremnemu razmahu hišnih živali, je bilo zelo malo poskusov, da bi razložili zakaj imajo ljudje hišne živali. (Serpell, 1996: 14) Poskusimo to storiti v naslednjem poglavju.

3. Vloga in pomen hišnih živali

Skupno življenje človeka in hišnih živali se je spreminjalo skozi čas. Psi so v preteklosti opravljali število koristnih fizičnih funkcij, kot so čuvanje hiše in živine, pomoč pri lovu ali celo pri vleki sani in vozičkov, mačke pa so od nekdaj bile uničevalke škodljivih glodalcev. Lahko rečemo, da je preteklost hišnih živali bolj v funkciji uporabnosti.

Šele v času po drugi svetovni vojni se je v evropski kulturi perspektiva gledanja na hišne živali počasi začela spreminjati. Razlogov za to je več:

- ✱ Povečana blaginja ljudi po vojni omogoča, da si ljudje lahko privoščijo domačo žival, ki je nekoč veljala za luksuz. Beležimo pa lahko, sicer v manjšem številu, hišne živali tudi v državah, kjer blaginja ni bila tako velika.
- ✱ Poveča se mobilnost ljudi in posledično je opaziti izgubljanje vezi s širšo sorodstveno mrežo, ki je v preteklosti nosila glavnino interakcij med ljudmi. Zdaj se razvijajo dvogeneracijske družine.
- ✱ Dvogeneracijske družine so po svojem bistvu bolj krhke in ranljive in zato bolj izpostavljene stresu vsakdana. Ta stres pa družina lahko zmanjšuje tudi preko hišnih živali.
- ✱ Beležimo lahko izgubo stika z naravo, zato stik z živaljo predstavlja nek kvazi stik z naravo in hkrati tudi zdravjem. (Endenburg, 1991: 11)

Toda zakaj se ljudje odločajo za hišne živali? Obstaja nekaj faktorjev v modernem življenju, ki bi lahko bili razlog, zakaj imajo ljudje hišne živali, saj hišne živali ponujajo tako vrsto ljubezni, ki se izkaže za protiutež pritiskom modernega življenja:

- *Človeški odnosi so dandanes vse bolj kompleksni.* Najpogostejše težave v modernem življenju so prilagajanje po ločitvi, združitve novih družin, pritisk na matere, ki delajo, pritiski pri nezaposlenosti in podobno. Nezahtevna ljubezen hišnih ljubljencev je prijeten kontrast temu.
- *Življenje postaja vse bolj nestabilno in nepredvidljivo.* Preteklo stoletje je bilo obdobje ogromnih družbenih, političnih in kulturnih preobratov ter tehnološkega napredka. Zgodile so se hitre spremembe brez nekega

zagotovila stabilnosti in varnosti. Odsotnost varnosti povzroča stres, napetost in tesnobo.

- *Družba od nas zahteva, da smo dobri, etični in moralni.* Pritiske, kako se moramo obnašati in kako razmišljati, najlažje sprostimo preko hišnih živali.
- *Osamljenost in izolacija.* Mnogo ljudi uspešno premaguje osamljenost in izolacijo s pomočjo živali. Družba živali je tudi eden izmed najpogostejših razlogov za domačo žival, pa najsí bo to zaradi prijateljstva, ki ga čutijo do živali ali pa zaradi možnosti spoznavanja drugih ljudi, do katerih pridejo s pomočjo živali.
- *Povezanost z naravo.* Živeti z živaljo nam ponuja možnost povezanosti z naravo za tiste, ki živijo v mestnem okolju. (www.petnet.com.au)

Razlogi, zakaj imajo ljudje hišne živali, so očitno vezani tudi na kakovost našega življenja. Bolj, ko je naše življenje stresno, več se ukvarjamo z dejavnostmi, ki ta stres sproščajo. Glej sliko 3.3. (Rekreacija s psom) Sem spada tudi ukvarjanje z domačimi živalmi. Na ta način živali izgubljajo primarno uporabno funkcijo, ki so jo imele v preteklosti, njihov pomen za človeka v modernem življenju pa pridobiva na zadovoljevanju čustvenih potreb človeka.

Slika 3.3.: Rekreacija s psom

Hišne živali imajo v modernem času dve pomembni funkciji za človeka, to sta uporabna in čustvena funkcija. Funkciji se včasih med seboj prepletata. Znotraj teh

funkcij najdemo pomen hišne živali za človeka. Glej tabelo 3.1. (Funkcije domačih živali)

UPORABNA FUNKCIJA	UPORABNA IN EMOCIONALNA	EMOCIONALNA FUNKCIJA
Vzgoja, učitelj otrokom	Socialna interakcija s psom in drugimi ljudmi, s pomočjo psa	Nadomestilo za otroka
Demonstracija avtoritete	Partner, družba	Dekoracija, modni dodatek
Igrača	Družinski član	Statusni simbol
Delavec		Kot čista žival, brez simbola
Nekdo, ki služi denar		Osrečuje družino
Koš za odpadke		Zadovoljevanje čustvenih potreb
Zaščita, varnost		Lep na pogled
Prijetna za igro		Nekdo, za katerega skrbimo

Tabela 3.1.: Funkcije domačih živali

Iz te tabele lahko razberemo, kakšne vloge imajo hišne živali v skupnem življenju s človekom. Psi imajo ponekod sicer še vedno tradicionalne vloge **čuvanja hiše** in **pomoči pri delu**, mačke pa **uničevanje škodljivcev**, vendar so to vloge, ki jih pogosteje zasledimo na podeželju kot pa v mestih. V mestih so hišne živali prevzele vloge **partnerja** ali **družinskih članov**, ki družino osrečujejo in nekako povežejo skupaj ter ji dajo neko dovršenost ali pa so preprosto kot **nadomestilo za otroka**, so **učitelj otrokom** ali njihova **igrača**, ljudem **omogočajo zadovoljevanje čustvenih potreb** in **socialnih interakcij** s psom in drugimi ljudmi, so jim za **družbo** in **varnost**, se z njimi lahko **ponašajo** in so jim nek **statusni simbol** ali pa **dekoracija**, ker so lepe in ker ubogajo,

Povedali smo že, da je eden izmed glavnih razlogov ljudi, da si omislijo domačo žival, pravzaprav **druženje**, pri čemer gre za relaksacijo in prostočasovne dejavnosti, ki jim jih žival omogoča. V modernih družbah je tempo življenja hiter in podrejen službi. Ljudje delajo po več kot osem ur na dan in se pogosto iz služb in šol vračajo zelo pozno. Potem so na vrsti razna domača opravila in že je potrebno iti spat. Razlika je samo ob vikendih, ko se prepustijo družini. Se pravi, če ima neka povprečna družina za svojega psa na voljo le dva dni v tednu, pa še to ne cela dva dni, zelo težko govorimo o kakovostnem druženju.

Druga pomembna vloga, ki jo imajo hišne živali za nas je vloga *partnerja* ali *družinskega člana*. V ljudeh je želja, da skrbijo za nekoga. »Hišne živali so takšne, kakršni naj bi bili po njihovo otroci, torej ubogljive, živeče v ekskluzivnem razmerju, občudujoče, urejene, brez presenečenj, hvaležne gospodarju, odvisne in to vse življenje. In nemo sprejemajo vse vloge, vse norosti in vso razvajanost.«(Ferry 1990: 124) Toda vedeti je potrebno, da živali nikakor niso nadomestilo za ljudi.

Že prej omenjeni *statusni simbol*, propagira pasemske živali. V osemdesetih letih je bil pri nas trend malih psov, kot so pudlji, kokeršpanjeli, pekinezerji in podobno. Po izidu filma 101 dalmatinček pa je bil bum dalmatincev; danes je trend večjih psov, kot so labradorci in zlati prinašalci, ter vse več najrazličnejših mačk. Problem nastane, ker se ljudje ne pozanimajo o lastnostih pasem pred nakupom živali in ugotovijo, da jim ta žival sploh ne ustreza, ko je že prepozno. V takem primeru žival največkrat potegne kratko. Vendar velja splošna ugotovitev, da bolj ko je žival redka in ekstravaganтна, višje na statusni lestvici smo. Zato se je dandanes trend lastništva obrnil od običajnih, psov in mačk, na bolj neobičajne vrste živali kot so kače, kuščarji, različne opice, dihurji in drugo.

V različnih družbah imajo hišne živali tudi različne vloge. Bolj razvite družbe bolj cenijo družbeno vrednost živali, ker imajo zadovoljene osnovne človeške potrebe. Ljudje imajo tako razpoložljiv prihodek za veterinarsko oskrbo in ostale osnovne potrebe živali in se zato lahko poglobijo v njihovo moralno vrednost. V drugih deželah, kjer je hrane, izobraževanja in zdravja v pomanjkanju, so tudi živali še danes cenjene predvsem zaradi svoje uporabnosti. Le v državah, ki imajo dovolj, opazimo večje zanimanje za pravice in blaginjo živali. Zanimiv primer je Japonska. Zaradi prenaseljenosti in omejenosti življenjskega prostora, zelo malo Japoncev dejansko poseduje hišne živali. Na Japonskem so psi in mačke zelo drag luksuz. Potreba po živalski bližini pa ni izginila. Japonci ta problem rešijo na ta način, da imajo organizirane izposojevalnice psov in že nekaj časa izjemno popularne robotizirane hišne živali. (www.avma.org/onlnews/javma/sep03/030915k.asp, dne 25.2.2004)

Naj torej povzamem. Odnosi ljudi do hišnih živali so se skozi zgodovino človeštva spreminjali. Njihova vloga se je spreminjala od uporabne do družabne vloge. Danes

pa je poglobitna vloga hišnih živali prav ta, da s svojo prisotnostjo zadovoljijo čustveno praznino, ki jo čuti moderni človek, kar pa bi lahko bil tudi eden izmed najpomembnejših razlogov, zakaj imajo nekateri ljudje hišne živali.

Z življenjem človeka z živaljo se ljudje zavedajo, da imajo živali določene potrebe in neko vrednost. Vendar so te živalske potrebe pogosto enačene s človeškimi potrebami ali pa so nastale v glavah ljudi, ki o živalih resnično ne vedo veliko. Življenje današnjih hišnih živali je namreč precej drugačno od življenja njihovih daljnih prednikov. Hišne živali so izgubile tisto vsemogočo živalskost, ki jo lahko opazimo pri divjih živalih.

Njihova vrednost človeku je odvisna od vloge živali v življenju človeka. Statusni simbol je na ravni vrednosti drugih materialnih dobrin, medtem ko je družinski član človeku neprecenljiv.

Kako pa so živalska vprašanja urejena v družbenih določilih pri nas?

4. Družbena določila dobrega lastnika hišnih živali

Kot sem dejala že v uvodu, so živali kreacije lastnikovega načina življenja in da dobrega lastnika definirajo tri različne vrste družbenih določil:

- zakonska določila dobrega lastnika,
- etološka določila dobrega lastnika in
- etična določila dobrega lastnika.

Zakonska določila dobrega lastnika

Zakon o zaščiti živali v Republiki Sloveniji je bil sprejet 18.11.1999 (ULRS, št 98/99). Z uveljavitvijo tega zakona je prenehal veljati zakon o zdravstvenem varstvu živali (ULRS, št 37/85). Zakon o zaščiti živali temelji tako na veterinarskih osnovah kot tudi na etoloških normativih in načelih.

Zakon določa odgovornost ljudi za zaščito živali; to je zagotovitev:

- njihovih **življenj**, saj nihče ne sme brez utemeljenega razloga povzročiti smrt živali,
- **zdravja**, torej pravočasne veterinarske pomoči in oskrbe bolnih ali poškodovanih živali,
- **dobrega počutja**, torej življenja brez trpljenja in bolečin,
- **hrane in vode** ter
- **življenjskega prostora**, ki vsebuje določila o nujnosti svobode gibanja, prostora, če je žival privezana ali zaprta, svetlobe, toplote, vlažnosti, kroženja zraka, zračenja, koncentracije plinov ter intenzivnosti hrupa, če je žival v prostoru.

Določa tudi kaj se šteje za mučenje živali, kdaj je usmrnitev dovoljena in ureja postopek, pravice in obveznosti v primerih, ko gre za zapuščene živali. Mučenje živali je vsako ravnanje ali opustitev ravnanja, storjeno naklepno, ki živali povzroči hujšo poškodbo ali dalj časa trajajoče ali ponavljajoče trpljenje, ali škodi njenemu zdravju ter tudi nepotrebna ali neprimerna usmrnitev živali. Usmrnitev pa je dovoljena, če je:

- takšen ukrep odrejen zaradi diagnostičnih preiskav in preprečevanja ter zatiranja določenih kužnih bolezni,
- iz drugih zdravstvenih razlogov prepovedan zakol bolne ali poškodovane žival,
- **žival po veterinarski presoji v agoniji, neozdravljivo bolna ali ima poškodbe večje stopnje in ji bolezen oziroma poškodba povzroča trpljenje,**
- **to potrebno za ohranjanje naravnega ravnotežja,**
- **žival nevarna za okolico oziroma povzroča občutno škodo in tega ni mogoče drugače preprečiti,**
- rejena za proizvodnjo kože ali krzna,
- **žival dosegla tako starost, da ji odpovedujejo osnovne življenjske funkcije,**
- to potrebno za znanstveno-raziskovalno delo na izoliranih tkivih in organih ter na primarnih tkivnih kulturah v znanstveno-raziskovalnih institucijah
- to v skladu z izdanim dovoljenjem iz 21. člena tega zakona za opravljanje poskusov na živalih oziroma za izvajanje posegov v izobraževalne namene iz 22. člena tega zakona,
- to potrebno za potrebe naravoslovnih muzejev,
- to nujno potrebno zaradi zdravstvenih razlogov ali veterinarsko-sanitarnih ukrepov iz 32. člena tega zakona.

Etološka določila dobrega lastnika

Etologija je veda o vedenju živali. Blaginja živali določa, kaj oblikuje dobro ali zadovoljivo življenje živali. Blaginja živali se odraža preko vedenja živali, torej preko etoloških znanj. »Potrebno je upoštevati občutke živali, njihova čustva, kar pa je kvantitativno težko ovrednotiti. Za ocenitev biološkega delovanja uporabljamo merila, kot so poškodbe, invazivno fiziološko merjenje stresa, ugotavljanje posameznih hormonov v slini in blatu... Vsekakor pa je pomembna tudi primerjava med življenjem živali v ujetništvu in divjini, saj tako dobimo zelo koristne informacije.«
[\(www.mladina.si/tednik/200033/clanek/biolog/\)](http://www.mladina.si/tednik/200033/clanek/biolog/)

Žival mora imeti zadovoljene naslednje kriterije, da se sklepa na etološko dobro življenje:

- **življenje brez trpljenja**, kar pomeni odsotnost bolečine, strahu in neugodja,
- **okolje**, ki je vsaj podobno tistemu, iz katerega žival ali njeni predniki izhaja,
- **zagotovljene biološke potrebe**, zagotovljena hrana, voda in reprodukcija,
- **zdravje**, brez poškodb in bolečin,
- **urejeno socialno okolje**, družba in ukvarjanje z živaljo za boljše počutje živali.

Etična določila dobrega lastnika

Ravnanje človeka z živalmi mora temeljiti na etičnih osnovah. Bistvo etike moderne dobe pa je spoštovanje življenja. Do živali bi morali imeti pozitiven odnos, ki vključuje spoštovanje in zaščito njihovega življenja. Živalim je torej potrebno zagotoviti dostojno življenje, ki je primerno za posamezno vrsto.

Etika govori o naslednjih pravicah, ki bi jih morala imeti vsaka žival:

- **pravica do življenja**, ki je osnovna pravica in sama po sebi pripada vsem živim bitjem, tako tudi živalim,
- **pravica do življenjskega prostora**, ki je ustrezen svoji vrsti,
- **pravica do življenja brez mučenja**, živalsko življenje mora biti dostojanstveno in ta pravica bi žival obvarovala pred zlorabo kot poskusni objekt in pred povzročitvami duševnega in telesnega neugodja ter trpljenja,
- **pravica do hrane in vode**,
- **pravica do zdravja**,
- **pravica do reprodukcije**.

Analiza določil dobrega lastnika

Večina kategorij se pojavlja v vseh treh določilih. Te so zdravje, hrana in voda, življenje brez mučenja in življenjski prostor. Definicije teh kategorij se lahko razlikujejo med sabo. Omenjenih je bilo več potencialnih kategorij, vendar sem med

univerzalna določila uvrstila le tiste kategorije, ki se pojavijo pri vsaj dveh določilih. Na ta način sem dobila še dve kategoriji, to sta življenje samo in reprodukcija.

Zdravje živali, torej življenje brez poškodb in bolečin oziroma pravočasna veterinarska pomoč in oskrba bolnih ali poškodovanih živali, je kriterij, ki je skupen vsem trem določilom tako po vsebini kot tudi v razlagi. Isto lahko rečem za kriterij hrane in vode, ki sta primarni biološki potrebi. Vsa tri določila prav tako vsebujejo kriterij življenja brez trpljenja in mučenja, torej brez bolečin, strahu ali neugodja. Etika govori celo o dostojanstvenem življenju živali, ki naj bo tako zaradi živali samih, zakon pa določa prepovedana ravnanja, ki se smatrajo za mučenje.

Življenjskemu prostoru največ besed namenja zakon, ki temelječ na etoloških normativih poudarja in konkretizira, kakšno naj bi bilo to okolje. Vsem trem določilom pa je skupnega to, da mora biti okolje ustrezno svoji vrsti.

Kriterij življenja samega omenjajo zakonska in etična določila. Etološka določila življenja ne omenjajo, saj je življenje za etologijo samoumevno. Etika pa prav življenju posveča največ pozornosti, saj v sebi vsebuje spoštovanje, zaščito življenja in celovitost ter enost vseh bitij, torej tudi živali.

Reprodukcija je zelo zanimiv kriterij, ki se sicer pojavlja v vseh treh določilih, vendar jo zakon obravnava precej drugače kot pa to počnejo etična in etološka določila, ki smatrajo reprodukcijo za eno izmed temeljnih bioloških potreb.

Največja dobrina, ki jo lahko ima neka domača žival v modernem in urbanem okolju je dober lastnik. Dober lastnik je namreč tisti, ki zagotavlja kakovost življenja hišnih živali. Iz treh družbenih določil (zakonskih, etoloških in etičnih) lahko razberem kriterije dobrega lastnika hišnih živali v urbanem okolju.

1. Najosnovnejša opisna kategorija je *življenje*.
2. Naslednji je *življenjski prostor*. Dejstvo je, da se življenjski prostor hišne živali v mestnem okolju razlikuje od hišne živali v vaškem okolju. V nadaljevanju si bomo ogledali, kakšen je dober življenjski prostor v urbanem okolju.

3. Sledi *življenje brez mučenja in trpljenja*. Najprej bom definirala mučenje in trpljenje živali, nato pa si bomo ogledali, kakšna je situacija v Sloveniji in kakšne so sankcije mučenja živali.
4. Nato *hrana in voda*. Prehranjevanje hišnih živali ne poteka več po principu boja za obstanek, saj je prehranjevanje hišnih živali domena ljudi. V nadaljevanju bomo videli, da se je v zadnjih petnajstih letih prehranjevanje hišnih živali pri nas precej spremenilo. Prehod v potrošniško družbo je namreč s seboj prinesel nov način življenja tako za ljudi kot tudi za živali.
5. *Zdravje*. Z navezanostjo ljudi na svoje ljubljence se povečuje skrb za njihovo zdravje tako v preventivnem pomenu kot tudi v tem, da je vse več ljudi pripravljenih dati več denarja za operacije in zdravila, ki rešijo življenje njihovim domačim živalim.
6. Nazadnje *reprodukcija*. Stališče ljudi pa tudi stroke do reprodukcije živali je zelo zanimiva tema, saj je opaziti zagovornike na obeh koncih.

5. Kriterij dobrega lastnika hišnih živali

V prejšnjem poglavju sem predstavila tri vrste družbenih določil, ki po svojih osnovnih načelih določajo, kakšno življenje smo ljudje namenili živalim, ki z nami delijo življenje. Naslednje opisne kategorije tvorijo splošen kriterij, sestavljen iz vseh treh določil. Poleg predstavitve kategorij sem si ogledala tudi kako se te kategorije izvršujejo v praksi.

5.1. Življenje

Tretji člen zakona o zaščiti živali pravi, da nihče ne sme brez utemeljenega razloga povzročiti živali smrti. Usmrtitev je dovoljena v nekaterih že prej omenjenih primerih, sicer se šteje za mučenje in je lahko sankcionirana. Etično mnenje je tako, da je življenje osnovna pravica in sama po sebi pripada vsem živim bitjem, tako tudi živalim. Usmrtitev nikakor ni moralna razen seveda, ko s tem živali olajšamo mukotrpno življenje. Z etičnega vidika je vprašljivo tudi uravnavanje populacije, saj naj bi se po novejših raziskavah ekologov uravnavala sama. Vmešavanje človeka v naravne procese naj bi bilo škodljivo in človek nikakor ni superiorno bitje, ki ima pravico nad živaljo.

In vendar je življenje živali na mnogih področjih še naprej brezupno. Sto tisoče živali je pobitih v gozdovih in na poljih, milijone živali je ubitih v klavnicah, deset tisoče živali je mučenih in pobitih v znanstvenih poskusih. Številke ubitih živali se bolj ali manj večajo. Nehumani prevozi živali se nadaljujejo. V samostojni Sloveniji je bilo v gozdovih in na poljih ubitih že okoli milijon živali, število pobitih živali npr. v klavnicah gre v Republiki Sloveniji verjetno že v desetine milijonov. Mučenje živali na takšne ali drugačne načine se nadaljuje: cirkusi, laboratorijska testiranja, blagoslovi konj, bikoborbe, živalske borbe, razstave nekaterih vrst živali. (www.osvoboditev-zivali.org/)

Lov, klavništvo in druge oblike ubijanja živali ne ohranjajo, že prej omenjenega naravnega bogastva, temveč ga zmanjšujejo. Zaradi tega jih država ne bi smela dovoliti, saj tako ravna v nasprotju s svojo ustavno dolžnostjo o ohranjanju

naravnega bogastva, ter v nasprotju z ustavno dolžnostjo o ohranjanju živali kot posameznega bitja.

Morala in tudi vera zapovedujeta: "Ne ubijaj!" Ta *ne ubijaj* pa se nanaša na naš moralni kodeks, ki meni, da to ni dobro za našo človeško dušo in naš človeški moralni občutek, ne pa, da ubijanje samo po sebi ni dobro.

V praksi je opaziti, da je življenje hišnih živali ponekod postavljeno višje od blaginje človeka, saj se vse pogosteje govori o pravici do življenja živali. V kočljivih situacijah pa pride do tehtanja interesov živali in interesov lastnika. Takrat lahko govorimo o instrumentalizaciji živali. Usmrnitev se vedno zgodi v prid živali, ker jo tako odrešimo bolečin trpljenja. To je pravica živali, vendar je odločitev za sprejetje te pravice postavljena v roke človeka.

99 % respondentov na Nizozemskem, kjer je nastala raziskava na to temo, pravi da je legitimno in pravilno, da se žival usmrti, če je ta neozdravljivo bolna ali če trpi za bolečinami. V pojasnilo so dodali, da je ta odločitev na ramenih lastnikov, ki naj bi se o tem posvetovali z veterinarji. V primeru vedenjskih motenj živali je bila večina odgovorov nelastnikov proti evtanaziji, saj so mnenja, da je lastnik sam kriv za to, da žival grize, ker očitno ni dobro naučena. Večina lastnikov živali pa je, presenetljivo odgovorila, da bi psa usmrtili, če bi začel gristi. 71 % anketirancev meni, da se žival ne bi smela usmrtiti, če je ta v azilu že več kot šest mesecev. V primeru nezaželenega legla je 60 % respondentov odgovorilo, da usmrnitev ni sprejemljiva, saj bi lastniki živali lahko bili bolj pazljivi. (Endenburg, 1991: 90)

Nekateri ljudje pa so celo mnenja, da se živalim godi lepše, saj imajo pravico do evtanazije, medtem ko je ljudje nimamo.

5.2. Življenjski prostor

7. člen zakona o zaščiti živali vsebuje določila o nujnosti svobode gibanja, primerno velikega prostora, če je žival privezana ali zaprta, svetlobe, toplote, vlažnosti, kroženja zraka, zračenja, koncentracije plinov, intenzivnosti hrupa, če je žival v prostoru, ki je glede na vrsto živali, pasmo, starost, stopnjo razvoja, prilagoditve in

udomačitve primeren njenim fiziološkimi in etološkimi potrebam v skladu z ustaljenimi izkušnjami in znanstvenimi spoznanji. Odsotnost tega se šteje za mučenje in je lahko sankcionirano.

Kot sem že dejala, imajo živali pravico do življenja, ki je ustrezen svoji vrsti oziroma takšnega življenja, ki jim ga je namenila narava. Hišne živali ne bi bile hišne živali, če svojega življenja ne bi preživljale v družbi človeka. Posledično ne morejo živeti povsem enakega življenja, ki bi ga živele v naravi. Živali živijo v pogojih, ki jim jih je namenil človek izven naravnih pogojev, torej živijo nenaravno življenje, kar pa ni nujno slabo.

Vedeti moramo, kaj živali potrebujejo, čemu posvečajo največ časa in podobno. A urejenost fizičnega okolja ni dovolj, živalim je potrebno urediti še socialno okolje, kar pa je zelo kompleksno. (Pihler, 2000) Vedeti pa moramo, da naše hišne živali že precej časa niso več divje živali, pač pa so udomačene. Ali kot pravi Ferry v članku *Ali se je ljubiteljem živali zmešalo*: »Mestni psi, ki so pogosto preveč hranjeni, predebeli in frustrirani, so zaprti v stanovanju in živijo z meščani, tako da je njihovo vedenje popolnoma drugačno od vedenja kmečkih psov.« (Ferry, 1990: 124)

Hišne živali, tu mislim predvsem na mestne živali, so se v dolgi generacijski liniji zelo prilagodile na življenje v mestih, zato bi bilo potrebno razmišljati v tej smeri, da je najboljše življenje zanje tisto, ki je čimbolj podobno njihovem naravnem okolju, zmotno. V naravnem življenju bi v velikih primerih živele precej bolj trdo življenje.

5.3. Življenje brez mučenja in trpljenja

Ljudje živali sprejemajo kot družinske člane, a vendar z njimi pogosto ravnajo zelo boleče. Včasih se to zgodi zaradi nevednosti, pretiravanja ali objestnosti. kdaj lahko govorimo o mučenju živali?

Četrty člen zakona o zaščiti živali pravi, da je mučenje živali:

- * nepotrebna ali neprimerna usmrnitev živali.

- * vsako ravnanje ali opustitev ravnanja, storjeno naklepno, ki živali povzroči hujšo poškodbo ali dalj časa trajajoče ali ponavljajoče trpljenje, ali škodi njenemu zdravju.

Mučenje živali se v blagi obliki pojavlja že ves čas. Glej sliko 5.4. (Pes na verigi). V društvih proti mučenju živali beležijo, da se največ mučenja zgodi individualno, vse pogostejše s pretiravanjem (z nego, izgledom, zdravjem). Taka mučenja je zelo težko odkriti, ker so skrita pred pogledom drugih in jih je tudi težje določiti in definirati, zato so tudi manjkrat ali celo zelo malokrat sankcionirana.

Slika 5.4.: Pes na verigi

Vir: (www.animalactivist.com)

Opaziti je bilo celo primere, ko so ljudje grdo ravnali s tujo živaljo, čeprav so doma imeli svoje živali. Tuje živali tako zanje postanejo objekti. Podobno se je zgodilo z gorenjskimi mučitelji mačk, vsem znan primer iz leta 2003, ki so mačke popredmetili, poosebili pa so svoja dejanja.

Sorazmeroma nov je pojav zbirateljstva živali. V Sloveniji se to pogosto dogaja, najbolj razvpita pa je bila afera Milene Močilnik. Roman Turnšek, predsednik Društva proti mučenju živali v Trbovljah, pravi, da situacija pri zbirateljih lahko preide iz zelo

kvalitetnega načina življenja do zanemarjanja. Živali zbirateljev so večinoma lačne, bolne, polne bolh in drugih zajedalcev, s hudimi vnetji maternic, ušes in podobno. Pojav zbirateljstva je huda oblika mučenja živali, najpogostejši zbiratelji pa so starejši in osamljeni ljudje. Čeprav ti ljudje zagotavljajo ekstremno ljubezen in skrb za te živali⁴, je zbirateljstvo živali največkrat samo napačen poskus reševanja živali.

(www.avma.org/onlnews/javma/oct02/021015a.asp : 24.2.2004)

Največji problem pa je ta, da je zbirateljstvo sila neopazno. Ponavadi ga opazimo, ko je že prepozno. Potreba po zbiranju živali pa je tako močna, da je povratništvo skoraj 100 %. Šesti člen zakona o zaščiti živali določa posedovanje posameznih vrst hišnih živali do pet primerkov, medtem ko so v primeru Milene Močilnik našeli več kot 300 psov, od katerih ni bil zdrav niti en pes. Zbirateljstvo Milene Močilnik je tihoma potekalo deset let. Nujno je potrebno omeniti, da to ni osamljen primer, v zadnjih letih so samo na območju Zasavja odkrili vsaj tri podobne primere zbirateljstva živali.

Sankcije so razmeroma blage. 342. člen kazenskega zakonika pravi, da kdor surovo ravna z živaljo ali po nepotrebnem povzroča trpljenje, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporno do treh mesecev. 45. in 46. člen zakona o zaščiti živali, ki vsebujeta kazenske določbe predvidevata denarno kazen od 50.000 do največ 150.000 tolarjev za posameznika in od 150.000 do 10.000.000 tolarjev za pravno osebo.

V primeru gorenjskih mučiteljev je tožilka Nadja Gasser povedala, da je »...ves čas zahtevala predvsem vzgojno kazen.« (Šubic, 2003: 22) Vzgojno kazen so tudi dobili in za svoj zločin prostovoljno delali dva meseca v okviru društva Sonček, ter pomagali prizadetim, potrebnim pomoči. Teoretično pa bi lahko vsak posameznik dobil 3 mesece zavora za vsako ubito mačko. Kakšno pa je približno javno mnenje o tej zadevi, si lahko ogledamo na primeru te ankete, ki je bila izvedena na internetu, na www.najdi.si/ankete/arhiv_anket.jsp, dne 5.11.2003. Glej tabelo 5.2. (Anketa na spletu) Vprašanje se je glasilo *Kako bi morali kaznovati mučitelje mačk?*

⁴ Da gre za ekstremno ljubezen, priča zgodba, ki mi jo je v intervjuju povedal Roman Turnšek o ženski, pri kateri so našli 50 psov. Nekateri so bili že mrtvi, a pokriti z odejo. Na vprašanje, zakaj so mrtvi psi pokriti in ne zakopani, je odgovorila, da sploh ni vedela, da so mrtvi. Njej se je zdelo, da so spijo, zato jih je pokrila.

	vsi	%	moški	%	ženske	%
Medijski linč je bil dovolj velika kazen	725	8	436	10	289	7
Izrečena kazen humanitarnega dela je zadovoljiva	1642	19	885	20	757	18
Vsaj denarno	993	11	479	11	514	12
Z zaporom	2951	34	1364	31	1586	37
Oko za oko, zob za zob	2041	24	1075	24	966	23
Drugo	331	4	197	4	131	3
Skupaj	8683	100	4436	100	4243	100

Tabela 5.2.: Anketa na spletu

Vir: www.najdi.si/ankete/arhiv_anket.jsp

Tretjina moških kot tudi žensk je mnenja, da bi morali ti fantje za svoje zločine sedeti za zapahi. Sodna praksa žal ni tega mnenja.

Težko bi bilo reči, da se je mučenje živali v zadnjih letih zmanjšalo ali povečalo, saj je, kot sem že dejala, v blagih oblikah prisotno že ves čas. Zaradi afer kot so Močilnikova in gorenjski mučitelji mačk, bo mučenje morda lažje odkriti. Kdo pa bo odkrito mučenje prijavil avtoriteti, pa je že drugo vprašanje.

Javni odzivi na mučenja so močnejši, kot so bili pred leti. Javnih obsojanj in poskusov pomoči zavrženim in pomoči potrebnim je načeloma več kot nekoč, vendar so vsa dejanja sorazmeroma previdna.

5.4. Hrana in voda

Zdrava in uravnovešena prehrana je ena izmed pomembnejših kategorij za kakovostno življenja ne samo ljudi temveč tudi živali. Toda poraja se vprašanje, kaj sploh je kakovostna prehrana za pse in mačke. Nujno se je potrebno zavedati narave teh živali in razumeti s kakšno hrano se hranijo tiste živali, ki so še divje.

Po načinu prehranjevanja tako pes kot tudi mačka spadata v veliko skupino živali, ki jim z občim imenom rečemo mesojedi (carnivora). Mesojedi pa se v naravi prehranjujejo predvsem z mesom drugih živali, vključno z njihovo drobovino, ki je zaklad raznih vitaminov in drugih hranljivih snovi. V civiliziranem svetu pa je žival povsem odvisna od hrane, ki ji jo pripravlja človek. (Litričin, 1986: 103)

Pred dvajsetimi leti so hišne živali pri nas jedle predvsem doma pripravljeno hrano pa najsi bodo to ostanki kosil ali pa posebej pripravljeno hrano samo za njih. Pravi lastniki so hrano pripravljali posebej za hišne živali, ta pa je po pravilih vsebovala dve tretjini mesne, vključno z ribo in drobovino, ter tretjino zelenjavne hrane. V *Domači pasji kuharici*, ki je bila napisana leta 2001, pa je napisano zlato pravilo: »Obrok naj sestavlja tretjino mesa, tretjino žitaric in tretjino zelenjave.«

Briketov in konzerv, takrat imenovane komercialne hrane, pri nas v tistem času načeloma ni bilo moč najti na policah trgovin. Potrošniških izkušenj še nismo imeli, zato se trgovci niso potrudili niti toliko, da bi na prazne police nastavili kakšne druge izdelke.

Po komercialno hrano smo Slovenci hodili v tujino, čeprav ne zaradi nujnosti, temveč bolj zaradi dejstva, da je pač doma nismo imeli. Živali so takrat jedle vse po vrsti in zagotovo niso bile tako izbirčne kot so dandanes.

Po letu 1991 se je mnenje, s pomočjo intenzivne reklame in navala ponudbe, postopoma spreminjalo. Nekoč komercialna hrana je danes visoko priporočana s strani raznih veterinarjev in veterinarske sekcije. Ta namreč meni, da je visoko kakovostno pripravljena hrana, tako v konzervah kot tudi suha hrana, najbolj zanesljiva in primerna hrana, ki zagotavlja uravnovešeno dieto za naše hišne živali. (www.petnet.com/dogs/cfyd.html in www.petnet.com/cat/cfyd.html : 27.2.2004)

To je sliko potrošniki vidimo v reklamah, ki se pojavljajo na televiziji v najdražjih terminih. Dr. vet. med. Viki Štokojnik je mnenja, da gre za spretno manipulatorsko in izkoriščevalsko tržno kampanjo proizvajalcev živalske hrane, kjer kakovost hrane zagotovo ni na prvem mestu. Glej sliko 5.5. (Primer uspešne tržne kampanje – Whiskas). Kakovost je draga in mnogi niso pripravljeni plačevati zanjo. Pojavile so se urbane oblike bolezni živali, ki so se razvile ravno zaradi nekovostne prehrane, kot so briketi z raznimi dodatki. Mačke imajo na primer zelo veliko težav z uriniranjem in podobno.

Slika 5.5.:Primer uspešne tržne kampanje

Vir: Whiskas©

Od leta 1991 beležimo porast nakupov pripravljene hrane. Eden od razlogov za porast nakupov te hrane je zagotovo tudi tempo življenja, ki postaja tako hiter, da mnogim ne ostaja časa za kuho niti zase, kaj šele za živali. Dejstvo pa je, da so tudi živali vse bolj zahtevne pri izbiri tako okusov kot tudi znamke. Beležiti je bilo pravo malo živalsko krizo, ko se je pojavila bolezen norih krav in so bile police z živalsko hrano v trgovinah prazne.

Po vstopu v potrošniško družbo je bilo moč zaslediti porast nakupov pripravljene hrane kot tudi porast ponudbe tako različnih okusov ene znamke kot tudi različnih znamk nasploh. Vendar se ponudba nenehno spreminja in dopolnjuje, saj je moč kupiti celo konzerve in brikete namenjene za posamezne skupine živali. Tako lahko kupimo posebej prirejeno hrano za mladičke, za odrasle živali, za starejše, predebele, kastrirane in sterilizirane. Lahko izbiramo med briketi, ki zagotavljajo zmanjšan smrad iztrebkov, ki pomagajo mačkam izločati ostalo dlako v trebuhu, posebne brikete, ki nadomeščajo zobno ščetko, brikete za izbirčne, brikete za dolgodlake in tiste, ki živijo samo v hiši in podobno.

Pred dvajsetimi leti je bil lastnik živali najbolj cenjen, če je hrano pripravljel posebej za živali, danes pa temu ni več tako. Danes velja splošno mnenje, da je za žival, pa tudi za lastnika, najboljša da se živali ponudi že pripravljena kupljena hrana, ker je ta

zagotovo bolj kakovostna kot kos mesa, kupljen v mesnici. V potrošniškem času je seveda vrednota pravega lastnika, da kupuje hrano, kot pa jo pripravlja sam.

Ponudniki živalske hrane pa se ne ustavijo samo pri reklamiranju svojih znamk, temveč so posegli tudi na področje svetovanja lastnikom živali pri razumevanju in vzgoji njihovih ljubljencev. Z lepo oblikovanim reklamnim materialom prepričajo lastnika kot pravi strokovnjaki in v nasvete nikakor ne pozabijo vplesti, da je predpogoj za srečno mačko ali psa ravno njihova hrana.

Po splošnem prepričanju lastnikov lahko brez pretiranega razmisleka pritrdim, da je prehrana hišnih živali kakovostna. Večina lastnikov, ki so nasedli reklamni kampanji, je mnenja, da njihovi ljubljenci jedo kakovostno hrano, četudi temu morda ni tako. Menijo, da je hrana kakovostna ravno zaradi večje izbire in krasnega izgleda embalaže.

Če je splošno mnenje lastnikov, da njihovi ljubljenci jedo bolj kakovostno hrano in če je na drugi strani mnenje strokovnjakov ravno obratno, je zelo težko resnično postaviti tezo, ki bo govorila resnico. Če se zamislimo ob dejstvu, da so mačke in psi v bistvu še vedno divja bitja, za katere bi bilo najboljši, če bi živela v naravi, je potrebno nujno ponoviti, da so to živali, katere predniki že nekaj tisoč let niso več povsem divje živali, pač pa so degenerirale v nekako pohabljen mešanico hišnih in divjih.

Zatorej je logično nadaljevanje tudi sprememba v prehranjevanju. In če splošno mnenje priča povečani kakovosti prehranjevanja, potem lahko resnico postavim na stran splošnega. Oziroma, če gre pri iskanju kakovosti predvsem za naše mnenje, kaj je kakovostno, potem lahko rečem, da mačke in psi jedo kakovostno hrano.

Če pa živalim ne odgovarja nobena ponujena komercialna hrana, se lahko še vedno vrnemo k doma pripravljeni hrani.

5.5. Zdravje in zdravniška oskrba

Zaradi vloge družinskih članov, so živali upravičene do prave zdravniške oziroma veterinarske oskrbe. Zaupanje veterinarjem se je povečalo, saj tudi sami niso več strokovnjaki samo za živino, temveč tudi za male živali.

Prebivalstvo v mestih se nenehno povečuje. Posledica tega je razmah števila hišnih živali. Z navezanostjo ljudi na svoje ljubljence se povečuje tudi skrb za njihovo zdravje. V veterinarskih ambulantah zato beležijo zelo velik porast obiska. Za primer vzemimo Veterinarski center d.o.o. Celje, kjer so pred 30 leti imeli odprto ambulanto vsak delovni dan med 8 in 10 uro, kar je več kot zadostovalo. Danes pa so, sicer eni redkih v Sloveniji, ki dejansko dežurajo vsak dan in tudi ponoči.

Sprva so opravljali bolj preventivna cepljenja, predvsem psov, nato pa so se pojavile, že omenjene urbane oblike bolezni, ki so se razvile zaradi prilagoditve hišnih živali na življenje v mestih. Pred leti je bilo mačjih pacientov približno 10 %, danes pa so v krepki prednosti pred psi. Dr. vet. med. Viki Štokojnik pravi, da je približno 60 % mačjih pacientov, ker so mačke primernejše za življenje v mestu. Z njimi ni veliko dela, psi pa zahtevajo več aktivne pozornosti, kot so sprehodi, čiščenje iztrebkov na ulici in podobno.

Nivo odnosa do živali se je zelo popravil. Ljudje so končno dojeli, da za živali ni dobro, da se prekomerno množijo, zato je beležiti vse več sterilizacij in kastracij tako psov kot tudi mačk. Evtanazije je, po sprejetju zakona, ki določa, da se zdravih živali ne sme usmrtiti, zelo malo. Veterinarji jo svetujejo res samo v izjemnih primerih, ko žival res hudo trpi. Vse več ljudi je bolj pripravljenih dati več denarja za operacije in zdravila, ki rešijo življenje njihovim domačim živalim.

Beležiti je tudi porast veterinarskih ambulant, postaj in klinik. V Sloveniji jih je v imeniku moč naštetih okrog sto. Nekatere so privatne, druge pod okriljem države ali posredno pod kakšno drugo institucijo. Splošno gledano so slovenske ambulate na nivoju evropskih standardov, zato po vstopu v EU na tem področju ne pričakujejo večjih sprememb.

Vendar pa veterinarji niso edini strokovnjaki za kvalitetno življenje hišnih živali. Po svetu in tudi že pri nas najdemo živalske psihologe, ki tako ali drugače svetujejo lastnikom pri vzgoji psov ali mačk, predvsem pa svetujejo pri resocializaciji problematične živali. Psihologe lahko opazimo v raznih strokovnih revijah, napisano je kar nekaj knjig, lahko pa se nanje obrnemo preko različnih društev ali veterinarjev. Poraja se vprašanje zakaj potreba po psihologu? Kot sem že nekajkrat omenila, je bistvenega pomena nepoznavanje živali privedlo odnose med ljudmi in živali do te mere, da se živali več ne obnašajo kot živali.

Sopotnik zdravja je higiena. To je neke vrste preventiva za zagotavljanje zdravja. Sem spada krtačenje živali, kopanje živali, preprečevanje zajedavcev, pobiranje iztrebkov za živaljo in podobno.

Po mnenju veterinarjev je tudi tu opaziti napredek ljudi, vendar je potrebno lastnike hišnih živali nenehno opozarjati, da na to ne pozabijo. Nega živali je bolj kakovostna, saj so opazili, da živali prihajajo v veterinarske ambulante v veliko boljšem stanju kot nekoč. Živali so počesane in okopane, povečal pa se je tudi boj proti zajedavcem.

Le kak slab procent ljudi pretirava z nego in higieno živali, ko želijo dišečega psa, pa ta zaradi sestave svoje kože nikakor ne more dišati. Dr. vet. med., Viki Štokojnik pravi, da so sicer živali, sploh psi predebeli, ampak dobro urejeni. Razlog za higieno je tudi pregovor, da živali postanejo podobne lastnikom in naj torej žival pokaže svoji okolici, da ima urejenega lastnika.

Živali so neke vrste statusni simbol in z razkazovanjem negovanega statusnega simbola, pokažemo, kam se rangiramo.

Drug aspekt higiene je pobiranje iztrebkov za živalmi. Neupoštevanje odloka o urejanju, vzdrževanju in varstvu javnih in drugih zelenih površin (Ur.l.RS, št.38/2001), lahko postane pereč problem kot na primer v Franciji, kjer na primer »okoli 250.000 psov pusti v prestolnici 20 ton iztrebkov na dan.« (Ferry, 1990: 123)

Pri nas je opaziti vse več posebnih smetnjakov za iztrebke psov, ki pa seveda ne opravljajo svoje delo, če jih lastniki psov ne uporabljajo. Pasji iztrebki pa so polni klic in parazitov. Ravno zato, je potrebno nenehno osveščati in spodbujati lastnike psov.

Kaj nam povejo podatki o higieni? Povedo nam, da so živali sicer krasno negovane in da se je odnos ljudi do teme, vsaj na individualni ravni živali in lastnikov izboljšala. Na družbeni ravni pa temu ni tako. Ljudje poskrbijo, da je njihov pes ali mačka urejena, za dobro družbe pa kaj radi pozabijo, čeprav se to tiče tudi njih samih. Napredek na javnih področjih je počasnejši kot v okrilju družine.

5.6. Reprodukcijska

Lastniki hišnih živali se slej kot prej srečajo z vprašanjem o mladičih. Ni potrebno govoriti na dolgo in široko, da je usmrnitev neželenega legla tako etično, etološko kot tudi zakonsko nesprejemljiva. Pravica do reprodukcije pa je jasno in glasno izražena tako v etičnih kot tudi etoloških načelih. Reprodukcijska je namreč ena izmed osnovnih bioloških potreb, ki je nujno potrebna za nadaljevanje živalske vrste. In vendar je zanimivo, da se navkljub tako ostro izraženim etičnim in etološkim načelom, zakon postavlja na stran človeških interesov. 11. člen zakona o zaščiti živali namreč pravi, da mora skrbnik hišnih živali z zagotovitvijo osamitve, kontracepcije, sterilizacije ali kastracije živali preprečiti rojstvo neželenih živali.

Bistvo živali je, da nadaljuje svojo vrsto. Eno izmed osnovnih etičnih načel je, da nihče nima pravice ogroziti drugih ali jim škodovati. Poskus preprečevanja reprodukcije lahko sklepamo kot ogrožanje živali in živalske vrste.

Zaščita živali oziroma priznanje pravic živalim bi morala veljati zaradi živali samih in ne zaradi človeka, kajti živalim pripadajo pravice v smislu zaščite pred brezobzirnostjo človekove sebičnosti. In vendar se veliko ljudi odloča za zelo drastične, boleče in nepovratne posege v telo svojih, tako-imenovanih *družinskih članov*.

Pri psih je logika precej preprosta, saj je pse v času gonjenja lažje čuvati kot mačke. Psičke zato ni potrebno sterilizirati, pse pa se kastrira samo v primeru, da je ta po naravi agresiven in ga zato želimo umiriti.

Mačke pa so prostoživeča bitja, ki gredo načeloma kamorkoli in kadarkoli. Z izjemo mačk, ki celo življenje preživijo v stanovanjih, je sterilizacija dejansko edini način preprečevanja neželenega legla. Statistika je pokazala, da lahko ena mačka z vsemi potencialnimi hčerkami v sedmih letih naplodi preko 600.000 mačk, medtem ko ista statistika za pse kaže desetkrat manj. DPMŽ pogosto opravljajo akcije, da polovijo prostoživeče mačke in napravijo selekcijo, tako da sterilizirajo in vrnejo v naravno okolje tiste mačke, ki so primerne za življenje, mladičke oddajo ljudem, bolne in neozdravljive pa usmrtijo.

Mačkov načeloma ni potrebno kastrirati, če so sterilizirane ženske. Vendar pa se precej lastnikov odloči za ta poseg, predvsem zaradi neprijetnega označevanja mačka z urinom, ki smrdi. To pomeni, da so premagali interesi lastnika nad živaljo.

Mačku, ki je kastriran, se spremeni osebnost. Tak maček več ne označuje hiše s smrdečim urinom, se več ne zanima za samičke in se ne oddaljuje od hiše. Izbere si manjši teritorij in se ne tepe z drugimi mački. Posledično je tu manjša verjetnost, da zboli za prenašalnimi boleznimi in ima torej daljšo življenjsko dobo. Kastracija mačka je precejšen in kot sem že dejala nepovraten poseg v naravo živali; to je poseg v integriteto živali, pod pretvezo, da to počnemo za dobro njegovega življenja. Vendar je z vidika etike in etologije, torej z vidika narave, ta poseg povsem nenaraven in se smatra za mučenje, saj tako živali odvzamemo njeno bistvo.

Žal pa je tako, da interesi ljudi močno prednjačijo pred pravicami živali. »...Regan predvideva, da imajo živali pravice, s katerimi se ne igra, razen v primeru obstoja konflikta s pravicami močnejših, ljudi.« (Endenburg, 1991: 103)

Predsednik DPMŽ-ja, Roman Turnšek zagovarja to stališče z argumentom, da je sterilizacija edini način zamejitve ogromnega števila zapuščenih mačk, saj opažajo, da se mačke vse pogostejše gonijo, so se zelo prilagodile na življenje v mestih in so

veliko bolj odporne, zato ni prave selekcije (ljudje, avti, psi) kot recimo pred desetimi leti.

Sterilizacija je torej v dobro vseh mačk, ki bi sicer živele borno življenje. Posledično pa je tudi v dobro človeka. Da ljudje tako mislijo danes, je bilo potrebno leta in leta razlag in prepričevanj stroke o pomembnosti sterilizacije in kastracije. Če se torej ukvarjate z moralnim vprašanjem ali sem kompetenten za odločitev sterilizacije svojega ljubljénčka in ali je to humana odločitev, pretehtajte situacijo. Glej tabelo 5.3. (Odločitev za/proti sterilizaciji).

<i>Za sterilizacijo</i>	<i>Proti sterilizaciji</i>
* preprečitev prevelikega števila živali	* boleč poseg
* preprečitev uriniranja v hiši	* nepovratnost posega
* mirnejše življenje	* nenaravnost posega
* bolj zdravo življenje	
* podaljšana življenjska doba	

Tabela 5.3.: Odločitev za/proti sterilizaciji

V odnosih z ljudmi živali marsikaj pridobijo, čeprav ne zavestno kot pridobimo ljudje. Etična in etološka določila zagovarjajo pravice živali, vendar je praksa pokazala, da se ljudje v tej temi odločajo za družben interes, pod pretvezo, da je to humano in najboljše dejanje za življenje ene mačke nasproti množici mačk, ki bi jih ta ena lahko namnožila.

5.7. Sklep

Na začetku sem omenila, da je kakovost življenja živali odvisna od lastnosti lastnika. Naše opisne kategorije nanizajo naslednjo zgodbo. Življenje živali, ki je z etološkega stališča samoumevno, je zaščiteno z zakonom, kar je vsekakor več kot smo lahko za živali želeli pred sprejetjem zakona o zaščiti živali, ko ni bilo niti prepovedi o nepotrebnih usmrčitvi. Življenjski prostor živali je v praksi prilagojen načinu življenja ljudi in je v mestih le na daleč podoben naravnemu življenju živali. Mnogo mačk namreč preživi celo življenje v stanovanju, ne da bi enkrat samkrat opravila pravo mačjo nalogo, ujeti miš. Mačke v stanovanjih so pravzaprav le še živi okras in so na ta način povsem spremenile svoje vedenje. Izgubile so svojo naravnost.

Nekateri psi živijo v pesjaki in so redko kdaj spuščeni. Nekatera dejanja mejijo na mučenje živali, katerega največji problem je ta, da je zelo težko razpoznavno. Kar pa je že razpoznavno, je sankcionirano precej blago. Največ mučenj se dogaja v individualni sferi in zato tudi stran od oči javnosti. Mučitelji s Kranja, ki so zagrešili zelo hud zločin nad živalmi in bi morali odslužiti zaporno kazen, so dobili komajda vredno opozorilo, da se kaj takega ne počne.

Nadalje sem ugotovila, da obstaja problem pri definiranju kakovosti prehranjevanja, saj smo priča porastu ponudbe in potrošnje že pripravljene hrane. Ta vsekakor ni naravna, je pa po mnenju večine lastnikov dobra, če ne celo odlična. Potemtakem lahko trdimo, da živali jedo boljšo hrano, kot so jo jedle pred nekaj desetletji. To pa nas privede do paradoksa. Z vidika naravnosti težko rečem, da živali jedo boljšo hrano kot pred leti, zagotovo pa lahko trdim, da je danes večja ponudba pripravljene hrane kot nekoč.

Zdravje psov in mačk postaja, tako kot zdravje ljudi, potreba in ne luksuz. Z zakonom, ki prepoveduje usmrtitev zdravih živali, se vse več živali zdravi v veterinarski ambulanti, vse več ljudi pa je pripravljenih zapraviti več denarja za zdravniško oskrbo svoje živali kot nekoč. Sklepam, da se je na tem področju zgodil resnično konkreten premik na boljše. Mnenja o sterilizaciji in kastraciji so končno obrodila sadove, ki si jih je leta in leta želela stroka, torej ozavešiti lastnika, da so ta dejanja humana dejanja, ki preprečujejo prekomerno razplojevanje in trpljenje. Splošno mnenje je, da je to dobro človeško dejanje.

Dober lastnik hišne živali bi moral slediti vsem trem kriterijem oziroma družbenim določilom dobrega lastnika, ki sem jih predstavila v tem delu. V večini primerov se ti kriteriji med seboj ujemajo. Ujemanje je opaziti pri določilih o življenju, življenjskem prostoru, življenju brez mučenja, hrani in vodi, ter zdravju. Žal pa se je zgodilo to, da je v kategoriji, ki govori o reprodukciji, prišlo do razhajanj med različnimi določili.

Problem nastane, ko želimo vedeti, katera določila so bolj prava in katerim določilom slediti. Najmočnejša določila so sicer zakonska, ki pri neupoštevanju pravil predvidevajo sankcije. V moderni družbi pa se vse bolj omenja morala in *čista duša*. In če hočemo biti zvesti svoji duši oziroma mirni vesti, je potrebno slediti načelom, ki

jih zagovarja etika. Če pa smo zagovorniki znanosti in stroke, potem je logično, da sledimo etološkim načelom, saj so le-ta načela po svojem bistvu najbolj strokovna od vseh treh določil.

Znan rek pravi, da je ljubezen lahko tudi bolezen. Ta rek velja tudi v našem primeru. Ljubezen do hišnih živali se lahko spremeni do te meje, da je o ljubezni že težko govoriti. In kje sploh je ta meja? Nekateri ljudje so namreč bolešno navezani na svoje živali, posledica tega je hudo pretiravanje. Poleg pretiravanja pri nakupovanju potrebščin za tako žival, lahko opazimo, da ti ljudje pogosto zahtevajo več *človeškosti* od živali. Taka žival je nadomestek za človeka ali vsaj za otroka, kajti pogosto je med človekom in živaljo opaziti ravno ta odnos starši in otroci. Ti *otroci* so precej manj zahtevni od človeških otrok, za njih je značilno, da ne odgovarjajo, se pridno prilagajajo in nikoli zares ne odrastejo. Zato niti ni presenetljivo, da imajo nekateri ljudje rajši svoje hišne živali kot pa svoje otroke.

Križanje pasem psov je prineslo hude posledice na novonastalih pasmah psov. Nekateri pasme imajo zato lahko prirojene bolezni ali telesne anomalije, druge pa imajo psihične težave. Prav za pasmo pitt-bull terier je značilno, da so izredno napadalni psi in v rokah nepravilnih lastnikov je tak pes lahko nevarno orožje. Nekateri ljudje nalašč iščejo pasme psov s podobnimi lastnostmi zato, da imajo strogo dresiranega psa. In pojavi se vprašanje ali je to sploh naravno vedenje za psa in za lastnika? Pes je v takem primeru lahko privesek k samopodobi lastnika.

Splošna ugotovitev je, da se je v sodobnem času na zahodu odnos ljudi do hišnih živali izboljšal na več področjih. Hkrati pa je pogosto opaziti, da se ta odnos spreminja še dalje in postaja že skoraj bolesten. Ljudje namreč pozabijo ali pa odmislijo, da je žival v končni fazi le žival.

6. Razmerje med kakovostjo življenja hišnih živali in ljudi

V 20. stoletju se je najbolj spremenil odnos do hišnih živali, katerih število skokovito narašča, medtem ko se odnos do drugih živali (laboratorijskih, živali v živalskih vrtovih in rejnih živali) ni bistveno spremenil. To je eden izmed največjih paradoksov modernega časa. Na eni strani je moč opazovati precejšnjo porast in očitno ugodje določenih živalskih vrst, ki imajo zgolj funkcijo družabnosti, medtem ko je na drugi strani še več živali, ki v neznosnih razmerah živijo zato, ker so namenjene za človeško hrano ali pa kot živali, primerne za testiranje kozmetičnih preparatov in zdravil. Obstajajo torej dvojna merila med psi in mačkami ter živino in perutnino na drugi strani, saj slednje nimajo zagovornikov. Obstaja pa tudi protislovje, saj je med testnimi živalmi veliko živali, ki bi sicer spadale med hišne živali.

Zakaj so si ljudje sploh izbrali pse in mačke v množici toliko vrst živali? Zakaj psom in mačkam toliko pozornosti? In zakaj drugim živalim ne?

Psi in mačke so po številčnosti prekosile vse druge živali v človeški družbi. Zakaj? Ker imajo določene lastnosti, ki jih delajo primerne in zaželene za družbo. Psom in mačk načeloma ni potrebno zapirati in privezovati, da ostanejo z lastnikom. Psi razvijejo posebno navezanost na posameznika ali skupino, mačka pa se močno naveže na določeno okolje, nek teritorij in manj na človeka. Oboji so relativno higijenski. Psi in mačke so bolj aktivni podnevi, tako kot človek, da se njihove medsebojne interakcije pokrivajo. Njihova velikost je tudi pomembna faktor, saj so dovolj veliki in dovolj majhni hkrati. Zaradi njihove mesojede narave sta oba pripravljena oziroma sposobna napasti, če je to potrebno. (Serpell, 1983: 126)

To pa seveda še vedno ne pojasni, zakaj ostale živali živijo bistveno slabše življenje. Primeri teh bornih življenj so laboratorijske živali, živali v živalskih vrtovih in rejnih živali na farmah.

Še vedno je precej kozmetičnih podjetij, ki svoje produkte testirajo na živalih. Približna ocena nakazuje, da se samo v EU preko 35.000 živali letno uporabi v namene kozmetičnega testiranja. (www.uk.thebodyshop.com)

Testiranje na živalih se je začelo že desetletja nazaj, natančneje leta 1933. Na živalih se preizkušajo poleg zdravil tudi kozmetična sredstva in pripomočki, čistila, praški in podobni preparati za uporabo v gospodinjstvih in še kje. Vsako leto milijone živali po svetu najprej trpi hude bolečine in nato umre v laboratorijih, da bi se potrdila zanesljivost in učinkovitost omenjenih izdelkov. Izvaja se 13 osnovnih tipov testiranja: testiranje snovi, ki dražijo oči, snovi, ki dražijo kožo, koliko snov penetrira v kožo, koliko draži kožo, fototoksičnost in fotosenzibilnost, mutiranje, akutna in kronična toksičnost, kancerogenost, vpliv na reprodukcijo, vpliv na prirojene hibe, ter testiranje končne učinkovitosti izdelkov. Na živalih testirajo najrazličnejše stvari; od osnovnih kozmetičnih sestavin, ki jih je približno 8000, pa do senčil za veke, maskar in mil, agresivnih gospodinjskih čistil, polirnih voskov za pohištvo... Uporabljajo vse vrste živali: podgane, zajčke, morske prašičke ter celo pse in mačke. (www.osvoboditev-zivali.org/)

Seznam kozmetičnih podjetij, ki testirajo na živalih je dolg in na njem najdemo celo vrsto produktov, ki so nam zelo dobro znane: Max Factor, Pantene, Old Spice, Oil of Olaz, Head&Shoulders, Sally Hansen, Ariel, Always, Pampers, Fenjal, Aquafresh, Vaseline, Colgate, Palmolive, Adidas, Davidoff, Joop!, Lancaster, Jil Sander, Johnson&Johnson: Penaten, Clean&Clear, Bebe, Carefree, Piz Buin...L'oreal: Biotherm, Garnier, Armani, Helena Rubinstein, Lancome, Vichy, Coppertone, Dr. Scholl's, Dove, Rexona, Axe, Impulse, Organics, Lux, Signal, Cerruti, Calvin Klein, Valentino, Cutex, Elizabeth, Arden, Rimmel, Timotei, Persil, Mentadent, Veet, Henkel&Schwarzkopf: Poly, Taft, Gliss Kur, Schauma, Fa, Aok, Diadermine, Vademecum in Fiorucci. (www.osvoboditev-zivali.org/)

Nekatera podjetja pa svojih izdelkov ne testirajo več na živalih: Alverde, Alterra, Almay, Amway, Avon (prvi, ki je skupaj z Revlonom že daljnega leta 1989 prenehal z vsemi poskusi na živalih!), Annemarie Borlind, Chanel, Clarins, Clinique, Collistar, Darphin, Decleor, Dermalogica, Dr. Hauschka, Estee Lauder, Fruit of the Earth, Guhl, Joico, Montagne Jeunesse, Matis, Maybelline, Murad, Neutrogena, Oriflame, Orlane, Revlon, Shiseido, St. Ives, Weleda, Wella, Yves Rocher, Beiersdorf: Juvena, Atrix, Nivea, Labello La Prairie, Eucerin, 8x4 in The Body Shop. (www.osvoboditev-zivali.org/)

Živalim v živalskih vrtovih je največkrat precej dolgčas, ker nimajo pravilno urejenega bivalnega okolja. Delavci v živalskih vrtovih se vse bolj zavedajo, da ni dovolj, da si ljudje ogledajo žival le na zunaj kot nekak razstavni eksponat, temveč hočejo videti zadovoljne živali, ki se vedejo naravno.

Povsem druga zgodba pa je intenzivna reja živali, ki so namenjena za prehrano. Položaj rejnih živali se je močno poslabšal z industrijskim načinom pridelovanja mesne hrane. Z intenzivno vzrejo na velikih farmah je zadovoljevanje življenjskih potreb živali okrnjeno na minimum. Glej sliko 6.6. (Kokoš v intenzivni reji). Živali, stisnjene na majhnih površinah znotraj objektov, brez stika z naravo, le vegetirajo. (Valentinčič, 2003: 76)

Slika 6.6.: Kokoš v intenzivni reji

Vir: (www.animalactivist.com)

Torej, na eno stran smo uvrstili živali, ki smo jih pohumanili in so subjekti naše pozornosti, druge živali pa smo popredmetili, da so postale naša lastnina in objekt, s katerim zadovoljimo svoje potrebe. Človeku je lažje, da ne razmišlja o tem trpljenju.

Drug paradoksalen pojav pa je dejstvo, da marsikatera mačka in pes na zahodu živita lepše in boljše življenje kot marsikateri človek. To je paradoks moderne družbe. »Pojav, ki je neznan v tretjem svetu in vzhodnih državah, se kaže predvsem v bogatih in vsega sitih zahodnih državah,...« (Ferry, 1990: 124) Z večjo finančno

sposobnostjo človeka je pričakovati tudi večje pretiravanje na vseh področjih, tudi pri hišnih živalih. Glej sliko 6.7. (Pretiravanje s hrano).

Slika 6.7.: Pretiravanje s hrano

Ljudje so svoje hišne živali nekako pohumanili, pripisali smo jim nekatere lastnosti, ki jih živali v preteklosti niso imele, kar posledično pomeni, da se je povečala skrb za hišne živali do te mere, da jim nudimo vse, kar mi mislimo, da potrebujejo. To pa lahko pripelje do velikega pretiravanja v negi hišnih živali, ki enostavno morajo dišati in imeti razne pentljice, rutice, plaščke in kapice, ter tudi do pretiravanja v odnosih do njih, saj smo mi njihove mamice, njihovi očki, ki z njimi praznujemo rojstne dneve in druge družinske praznike.

Svojim ljubljencem smo dali človeška imena in se z njimi pogovarjamo, kot da bi razumeli človeški jezik. V ZDA in Kanadi so opravili raziskavo na temo odnosa ljudi do svojih pasjih in mačjih prijateljev in ugotovili so, da kar 63 % ljudi svoji domači živali reče »rad te imam« vsaj enkrat dnevno.

(www.avma.org/onlnews/javma/feb02/s020102d.asp, dne 25.2.2004)

Hišne živali so tako rekoč primarni vir brezpogojne ljubezni. Zaradi dejstva, da so živali prevzele vloge družinskih članov, je pomembno, da se poskrbi za njihovo srečo in zdravje. Rezultati iste raziskave so pokazali še bolj zanimive pojave:

- * 83% ljudi se ima za mamo ali očeta svoji živali,
- * 52 % ljudi meni, da njihova domača žival najbolj uboga njih,
- * 36 % ljudi je določilo varuha svoji živali, če bi sami umrli pred živaljo,
- * 59 % ljudi praznuje pasje in mačje rojstne dneve in
- * 90% ljudi ne bi šlo na zmenek z nekom, ki nima rad živali.

(www.avma.org/onlnews/javma/feb02/s020102d.asp, dne 25.2.2004)

ZDA pa vsekakor prednjačijo v *norosti* lastnikov, da izboljšajo življenja hišnih živali. Ponudba živalskih potrebščin že meji na komedijo. V ZDA namreč obstajajo razni butiki, ki so se specializirali za modo hišnih živali in ponujajo usnjene jakne, puloverje, majčke, hlače, kopalko, smokinge, večerne toalete, dežne plašče, dežnike, in zlate ovratnice. Kupiti je mogoče vodne postelje, živalsko kozmetiko, kot so laki za nohte v vseh barvah. Ponekod organizirajo rojstnodnevne zabave za pse ali mačke. Letos pa so v New Yorku odprli celo mačjo restavracijo. Glej sliko 6.7. (Pes v trenirki). Večina teh produktov je namenjena zadovoljevanju zahtev lastnikov. To pretiravanje namreč nikakor ne more biti pokazatelj kakovostnega življenja hišnih živali, temveč statusnega položaja lastnika. (Serpell, 1996: 29)

Slika 6.8.: Pes v trenirki

Vir: (www.petplanet.co.uk/shop_store/)

Ljudje so na eni strani pripravljeni zapraviti vse več denarja za prehrano, nego in zdravje svojih psov in mačk. Z njimi praznujejo razne praznike, posnamejo nešteto fotografij in filmov. Druga plan pa je takšna, da mnogi nimajo dovolj denarja, da bi

lahko sebi in svoji družini omogočili osnovne življenjske potrebščine, kaj šele dopust ali pa drug priboljšek. Polarizacija znotraj družbe se tako kaže ne samo v odnosu med ljudmi, temveč tudi v odnosu med ljudmi in njihovimi domačimi živalmi. Slovenija se s svojim ekonomskim statusom uvršča na 28. mestu vseh držav, zato takega razsipništva in razvajanja pri nas ni opaziti. Vendar pa je bilo v zadnjih letih vseeno moč opaziti porast tako veterinarskih postaj, kot tudi njihovih nočnih dežurstev. Pojavila sta se dva hotela za male živali, v Mariboru pa je pripravljeno pokopališče malih živali, ki pa za zdaj še ne obratuje. Prepričana sem, da tak prepad obstaja že pri nas, čeprav še ni tako očiten, a narašča.

7. Sklep

Narava hišnih živali se je v družbi ljudi skozi čas precej spremenila. Živali so postale družbena bitja in niso več divja kot nekoč. Sklepamo lahko, da se je največji poseg v naravo živali zgodil z udomačitvijo. Živali so skozi čas prestale marsikakšen *trening* in to predvsem zato, da so postale *družabno* bolj sprejemljive za lastnika. Njihove vloge so se prilagajale potrebam ljudi. Od prevladujoče uporabne vloge so živali skozi čas pridobivale na vlogi zadovoljevanja čustvenih potreb človeka.

Hišne živali so v primerjavi z ljudmi precej preproste. Človeški odnosi so zapleteni in zahtevni, živali pa ne, saj potrebujejo zelo malo povračila. Izrek, da si kupi psa, če želiš brezplačno ljubezen, je nastal z razlogom. Živali nam omogočajo, da zadovoljimo čustveno praznino, ki jo čutimo v kompleksnem, napornem in stresnem življenju izven varnega zavetja družine.

Zaradi te vloge so ljudje živalim pripisali človeške lastnosti in jih pohumanili. Zato živali v glavah ljudi za dobro življenje potrebujejo veliko več, kot pa bi sicer rabile v naravi. Od tod tudi očitno pretiravanje v negi in vzgoji hišnih živali, ki se sicer kaže v bolj razvitih deželah, vendar se širi tudi drugam. Ponudniki živalskih potrebščin so namreč odkrili idealno tržno nišo.

Dejstvo je, da število hišnih živali v sodobnem svetu narašča. Živali so v preteklosti imele predvsem instrumentalno vlogo, danes pa je situacija drugačna. Medtem ko so rejne živali še vedno v podobnem položaju, število in pogoji za življenje hišnih živali pokažejo, da so hišne živali kot določeni deli narave za človeka postale vrednota sama zase. Torej govorimo o vrednostih, ki jih imajo živali same po sebi. Teh vrednosti pa nimajo vse živali, temveč so v največji meri rezervirane za hišne živali. Opazimo pa jih tudi pri živalih, ki jih pri nas v domovih ali v naši divjini ni opaziti, so pa vizualno privlačne in zanimive zaradi drugih lastnosti. Te živali, najpogosteje so to levi, opice, sloni, tigri, krokodili, delfini in podobno, pogosto vidimo v poplavi živalskih dokumentarnih filmov. V naravi bi bil naš odnos vsekakor drugačen, a pred ekranom so te živali dobre in prijetne.

Ti dokumentarni filmi prikazujejo življenje živali in njihovo pomembno vlogo v naravi. Naravo, v splošnem pomenu besede, ljudje vse bolj spoštujejo, ne spoštujejo pa vseh njenih delcev, ki jo sestavljajo. Tu se pojavijo izjemno kompleksne teme o živalih, ki se večinoma končajo paradoksalno. Vse več ljudi se ima za ljubitelje živali in iz spoštovanja do njih ne jedo njihovega mesa in vendar se moram vprašati ali ti ljudje ne ubijejo klopa, ki leze po njihovi koži? Ali ljubitelj živali ne bi ustrelil leva, ki bi ga poskušal napasti? Ali ta ljubitelj živali čuti isto simpatijo ob vizualno neprivlačnih živalih? In kakšen ljubiteljski odnos lahko ima nek povprečen človek do tigrov, ko pa jih opazuje iz varne razdalje?

Tu lahko vidimo nesmisel v odnosih človeka do drugih živali. Človekova okrutnost do živali je v današnjem času dosegla do sedaj še nepoznane razsežnosti; milijoni govedi in prašičev brezupno životarijo v temnih hlevih za množično vzrejo; milijone opic, mačk in miši do smrti mučijo v laboratorijih za poskuse; milijoni divje živečih živali so žrtve primitivnega, neusmiljenega lova, ki ga vedno več ljudi odklanja.

Družbena določila urejajo najosnovnejša področja življenja hišnih živali. Zakon sicer določa tudi pogoje za rejne živali, ki pa nikakor niso tako »prijazni«, kot so do hišnih živali. Rejne živali so namreč le industrijsko blago; lastnina, ki jo lahko uporabimo.

Položaj različnih vrst živali določa različno raven zaščite. Po zakonu namreč nihče ne sme povzročiti smrti živali brez **utemeljenega razloga**. Ko je govora o hišnih živalih, je utemeljen razlog za smrt samo neozdravljiva bolezen ali trpljenje te živali. Rejne živali pa so v drugem položaju, saj je njihov osnovni namen bivanja ravno prehrana ljudem, kar je zelo dobro utemeljen razlog za smrt živali. V tem primeru država podeli pravico ljudem do ubijanja živali.

Vendar pa zakon ne govori samo o smrti živali, temveč tudi o življenju. Zakon predvideva etološke normative; to »so dopuščeni sistemi reje, ki upoštevajo posebne potrebe posamezne vrste živali in omogočajo dobro počutje živali« (Zakon o zaščiti živali). Vendar praksa pokaže ravno nasprotno, saj je stanje na farmah intenzivne reje ponekod izredno slabo. V intenzivni reji je proces prehranjevanja zelo skrčen, zato živalim postane dolgčas. Tako jim ostane preveč prostega časa in pojavijo se nenormalne oblike vedenja, kar se seveda lahko sklepa kot oblika mučenja.

Najnovejše raziskave etologov namreč kažejo, da boljše počutje živali pomeni tudi boljšo produktivnost.

Potrebno se je vprašati od kod sploh izvira pravo? Prvi pravni zapisi izvirajo iz navad in norm. Norme pa se razvijejo iz etičnih in moralnih določil. Potemtakem so pravo in zakoni še kako stvar morale. In če sklepamo dalje, je potrebno zakone napisati tako, da ustrezajo tako moralnim kot tudi strokovnim določilom.

Kirn pravi, da »... nekateri sodijo, da obstaja simetrično razmerje med pravicami in dolžnostmi. Dolžnost enih so pravice drugih. Če se torej dopusti, da imajo ljudje kakršnekoli dolžnosti do živali, se mora avtomatično tudi priznati, da imajo živali pravice.« (Kirn, 1998) To pomeni, da bi bile živali v istem pravnem položaju kot ljudje in tako ljudje ne bi smeli ubiti nobene živali, kar pa bi bistveno spremenilo življenje na Zemlji.

Leta 1999 je slovenski parlament sprejel zakon o zaščiti živali, kjer med drugim piše tudi, da ta zakon določa **odgovornost** ljudi za zaščito živali. To pa še ne pomeni, da imajo živali kakršnekoli pravice. Nikjer namreč ni eksplicitno zapisano, da ima žival pravice. Ta zakon pravzaprav samo ščiti živali pred človekom in njegovo brezobzirnostjo.

Po drugi strani pa ti zakonski predpisi kažejo, »...da je družba posegla v človekovo razmerje do živali, da ga regulira in da človekovo ravnanje z živalmi ni na vsej črti nedotakljivo prepuščeno človekovi samovolji in lastninskim pravicam.« (Kirn, 1998) Torej lahko ta zakon razumemo tudi kot zakon, ki nekaj določa in predpisuje ljudem. V tem primeru določa človekov odnos do živali.

V praksi se je izkazalo, da se družbeni odnos do hišnih živali ni izoblikoval na temeljih zakonske ureditve, temveč na posebnem občutju, ki ga ljudje čutijo do živali. Odnos do hišnih živali se je v zadnjih letih sicer spremenil, vendar pa se te spremembe na družbeni ravni dogajajo zelo počasi. Vzgoja ljudi o pravilnem odnosu do živali poteka le preko medijev, pa še to največkrat le z opozarjanjem na nepravilnosti. Prave preventivne vzgoje, ki bi mlade naučila odnosa do živali ni. Ugotovili smo že, da danes mnogo ljudi ne ve, kako ravnati z domačimi živalmi.

Družba je v splošnem precej indiferentna do splošnih problemov hišnih živali, kot so zapuščene in mučene mačke in psi. Za splošna živalska vprašanja se zanimajo ravno toliko, kolikor ta družbena vprašanja zadevajo življenja njihovih lastnih varovancev, to pa pomeni, da je naša družba še vedno bolj antropocentristična kot ekocentristična. Pobiranje pasjih iztrebkov in pomoč zavrženim živalim ni poglavitni problem. Ljudje se v glavnem zanašajo na društva in prostovoljce, da bodo poskrbela za vse živali, ki nimajo lastnikov. Edino dejavnost, ki jo uspemo zaznati na bazi prostovoljnosti in v luči pomoči, je hranjenje zapuščenih mačk. Toda ta dejavnost napravi več škode kot koristi.

Menim, da so v času velikih nesmislov in stresov, ravno živali ljudem pomembna uteha. To so zvesta in ponižna bitja, ki ob medsebojnem druženju, človeku dajo neko zadovoljstvo in hkrati prikrit občutek, da je človek uspel ukrotiti tisto nekaj divjega v njih.

8. Literatura

KNJIGE

1. Bergler R. (1988): Man and dog : the psychology of a relationship. Blackwell Scientific Publications, cop. Oxford [England] ; Boston.
2. Endenburg, N. (1991): Animals as companions : demographic, motivational, and ethical aspects of companion animal ownership / Nienke Endenburg. Thesis. Amsterdam.
3. Ferry, L. (1998): Novi ekološki red : drevo, žival in človek: Krtina. Ljubljana.
4. Grell-Hansohm, P. (2002): Domača pasja kuharica. Kres. Ljubljana.
5. Litričin, V. (1986): Osnovna znanja o psu. Športska knjiga. Beograd.
6. Serpell, J. (1994): Animal and human society changing perspective / edited by A. Manning and J. Serpell. Routledge. London, New York.
7. Serpell, J. (1996): In the company of animals : a study of human-animal relationships /James Serpell. Cambridge University. Cambridge.
8. Thomas, K. (1987): Man and the natural world : changing attitudes in England 1500-1800 /. Penguin Books. Harmondsworth.
9. Valentinčič, I. (2003): Odnos do živali kot indikator spremembe vrednot: (od antropocentrične k ekocentrični etiki narave) : magistrsko delo. FDV. Ljubljana.

ČLANKI

1. Cerar, G.: EU in Hišni ljubljenci: Z vstopom v EU bodo veljala nova pravila tudi za hišne ljubljence. Mladina: 2004, št. 12. 22. marec, 2004.
2. Conan, E.: Mar se je ljubiteljem živali zmešalo? : ljubezen se s smrtjo ne neha /Eric Conan, Luc Ferry. - Povzeto iz L'Expressa. - O pravicah živali. Naši razgledi: 1990, št.4. 23. februar,1990, str.123-124.
3. Horvat, T.: Živali – žrtve človekove osamljenosti. Ona: 2004, št. 20, 25. maj, 2004.
4. Kirn, A.: Samo človekove moralne dolžnosti ali tudi pravice živali? Raziskovalec: 1998, št. 5. 5. januar, 1998.
5. Pihler, B.: Kaj občutijo živali? Mladina: 2000, št. 33. 14. avgust, 2000.
6. Rojko, M.: Pokope naj bi začeli sredi septembra. Večer: 2002, št. 58. 14. avgust, 2002.
7. Šubic, M.: Gorenjski mučitelji mačk bodo koristni: tožilka Nadja Gasser predlagala poravnavo in koristno delo za tri mlade osumljence. Dnevnik: 2003, št. 294. 29. oktober, 2003.
8. Ustava RS
9. Zakon o zaščiti živali, Ur.l. RS, št. 98/99.

WWW STRANI

1. www.avma.org/onlnews/javma/sept03/030915k.asp (25.2.2004)
2. www.avma.org/onlnews/javma/feb02/s020102d.asp (25.2.2004)
3. www.avma.org/onlnews/javma/oct02/021015a.asp (25.2.2004)
4. www.avma.org/noah/members/policy/polwild.asp (25.2.2004)
5. www.petnet.com/dog/cfyd.html (27.2.2004)
6. www.petnet.com/cat/cfyd.html (27.2.2004)
7. www.najdi.si/ankete/arhiv_anket.jsp (Kako bi morali kaznovati mučitelje mačk? – 5.11.2003)
8. www.antiquemapsandprints.com/LANDSEER.htm (24.11.2004)
9. www.osvoboditev-zivali.org/ (24.11.2004)
10. www.uk.thebodyshop.com/ (24.11.2004)
11. www.petplanet.co.uk/shop_store/ (24.11.2004)

9. Kazalo tabel in slik

TABELE

Tabela 3.1.: Funkcije domačih živali	14
Tabela 5.2.: Anketa na spletu	27
Tabela 5.3.: Odločitev za/proti sterilizaciji.....	35

SLIKE

Slika 2.1.: The King of the Castle	9
Slika 2.2.: Beggar	9
Slika 3.3.: Rekreativna s psom	13
Slika 5.4.: Pes na verigi	25
Slika 5.5.:Primer uspešne tržne kampanje	29
Slika 6.6.: Kokoš v intenzivni reji	40
Slika 6.7.: Pretiravanje s hrano.....	41
Slika 6.8.: Pes v trenirki	42